

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ ЖИТОМИРСЬКОГО РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Історичні передумови створення корпорації ґрунтуються на еволюційності ринково-конкурентних відносин і централізації капіталу. Початково наукові концепції розглядали корпорацію як майно, що об'єднується для забезпечення прибутку власників. Проте, подальший історичний розвиток показав, що корпорація з об'єднання, яке спрямоване на здобуття прибутку для своїх власників, перетворилася на квазіорганізацію, яка фактично стала відігравати роль координатора економічного життя держави. В останні десятиріччя розвиток ринків капіталу й поширення міжнародної конкуренції підвищує попит на інновації та якісні зміни в корпорації, що викликає суттєве зростання значущості дослідження проблеми.

Метою дослідження є визначення особливостей функціонування корпоративних структур в регіональному АПК.

Аналіз публікацій. Питання формування організаційно-економічного механізму управління соціально-економічним розвитком корпорацій, створення належного корпоративного управління та ефективного регулювання корпоративних відносин розглядалися в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів – Р. Брейлі, С. Майєрса, М. Міллера, Ф. Мишкіна, Ф. Модільяні, Дж. Нестерака, Дж. Стоуна, О. Гладунова, І. Жадана, В. Євтушевського, А. Козаченко, В. Міщенко.

Результати дослідження. Згідно Закону України "Про підприємства в Україні", корпорацією визнано "договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників" [1]. Вітчизняні підприємці й дослідники дотримуються різних поглядів на понятійні межі цього терміна: одні з них до корпорацій відносять усі комерційні організації, що засновані на членстві, інші – господарські товариства або тільки акціонерні товариства. Таким чином, у правових системах під корпорацією мається на увазі будь-яка господарська спільнота, заснована на відносинах партнерства із суб'єктами корпоративних прав.

За останні роки в українському АПК спостерігається об'єднання сільськогосподарських підприємств з різними формами корпоративних відносин, які розрізняються за ознакою складу її учасників або метою. Дослідження зарубіжного досвіду створення корпорацій в сільському господарстві має значення для вітчизняної практики. На початку 60-х років в США була створена Організація міжнародного кооперативного розвитку у сільському господарстві, завдяки зусиллям якої у багатьох країнах здійснені проекти розбудови і зміцнення кооперативних організацій, що знаходяться у власності сільськогосподарських товаровиробників. Досвід кооперування і корпоратизації у сільському господарстві США може бути корисним для реструктуризації сільського господарства країн, що проходять етап ринкової трансформації, до яких належить і Україна. У США сільськогосподарська корпорація – це насамперед акціонерні товариства, які відповідають за змістом нашим ВАТ. При цьому партнерства як основні форми колективних сільськогосподарських підприємств відіграють в аграрній економіці цієї країни суттєву постійно зростаючу роль. Таким чином, враховуючи досвід США та інших розвинених країн, можна зробити висновок, що в Україні існують необхідні умови для того, щоб поряд з виробничими сільськогосподарськими кооперативами розвивати корпоративні і партнерські форми господарювання.

В Житомирському регіоні, згідно даних Головного управління статистики Житомирської області станом на 01.01.2007 р., функціонувало 2180 аграрних підприємств, з яких 60 є акціонерними товариствами. (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Кількість об'єктів Державного реєстру Житомирської області за секцією КВЕД "Сільське господарство, мисливство та лісове господарство"

Найменування організаційно-правової форми господарювання	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Всього	1534	1707	1833	1933	1997	2092	2180
ВАТ	52	54	56	56	55	51	46
ЗАТ	13	14	14	14	13	13	14
Сільськогосподарський виробничий кооператив		82	78	81	80	81	78
Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив		24	31	40	49	51	54
Асоціація	2	3	3	3	3	2	2
Концерн	0	1	2	3	3	3	3
Інші об'єднання юридичних осіб	1	3	2	2	2	2	2

На ефективність функціонування корпоративного сектора і корпоративного управління в АПК України негативно впливає ряд внутрішніх чинників. Українське корпоративне законодавство не містить аналога американського поняття "поглинання" компаній, а саме не ставить додаткових вимог до акціонерних товариств у випадку поглинання, не встановлює додаткові механізми і засоби захисту прав акціонерів. Також, на відміну від акціонерного законодавства інших держав (США), в Україні відсутнє право акціонера на незгоду у випадку прийняття рішення про злиття компанії. Існуючі норми, які визначають спеціальні процедури для економічної концентрації, мають на меті забезпечення антимонопольного регулювання, а відтак є складовою не корпоративного, а антимонопольного законодавства. На відміну від країн з розвиненим корпоративним законодавством, в Україні не встановлено правового режиму операцій з використанням внутрішньої інформації. Особи, які згідно з американським законодавством визнані інсайдерами (керівники, директори, власники більше 10% акцій), в Україні не несуть додаткових обов'язків щодо розкриття інформації про володіння акціями та не обмежені в своїх правах на акції. Акціонерне законодавство України не диференціює обсяг прав акціонерів в залежності від кількості належних їм акцій. Всі акціонери мають однакові права і обов'язки. Аналіз судової практики свідчить, що механізм подання "колективних позовів", розроблений в законодавстві інших держав, зокрема США, в українському акціонерному законодавстві не передбачений, як і право акціонерів на подання таких позовів. Не передбачена також спеціальна адміністративна або кримінальна відповідальність за порушення корпоративного законодавства в Україні.

Сучасний стан корпоративного управління є одним з найвагоміших структурних бар'єрів динамічного розвитку аграрного сектора України, однією з найістотніших інституційних перешкод залученню зарубіжних інвестицій та активізації вітчизняних інвесторів. Активні дії у сфері впровадження належного корпоративного управління здійснюють Українська асоціація інвестиційного бізнесу, яка регулярно проводить моніторинг корпоративного управління в Україні, інші організації, проте їх вплив на розвиток корпоративного управління обмежений, порівняно з можливостями Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, яка здійснює формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку та функціонування ринку цінних паперів в Україні, а також координацію діяльності державних органів у вирішенні зазначених питань.

У Звіті Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2007 рік пріоритетними напрямками розвитку фондового ринку в Україні визначено: підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах та забезпечення захисту прав інвесторів; удосконалення систем обліку прав власності на цінні папери, впровадження механізмів розкриття інформації на фондовому ринку, формування системи попередження протиправного (рейдерського) поглинання акціонерних товариств, вдосконалення системи державного регулювання фондового ринку [3].

Найважливішими досягненнями уряду у сфері розвитку корпоративного сектору України в останні роки були [4]:

- 1) прийняття Законів України "Про цінні папери та фондовий ринок" та "Про акціонерні товариства";
- 2) спроба вирішення проблеми подвійного реєстраторства;
- 3) удосконалення приватизаційних механізмів;
- 4) перспектива об'єднання фондових бірж;
- 5) сприяння виходу українських господарюючих суб'єктів на міжнародні ринки капіталу.

На сучасному етапі планується розробка регіональної Програми розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах та ринку цінних паперів Житомирської області з урахуванням основних завдань державної політики на фондовому ринку, викладених у таких документах:

- Указ Президента України "Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах" від 21.03.2002 р. №280;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження заходів щодо реалізації пріоритетних напрямів розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах" від 18.01.2003 р. №25;
- Постанова Верховної Ради України "Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України "Відкритість, дієвість, результативність" від 17.04.2003 р. №729-IV;
- Методичні рекомендації щодо розробки (складання) регіональної програми розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах, затвержені наказом Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 21.07.2003 р. №582;
- Принципи корпоративного управління України, затвержені рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11.12.2003 р. №571;
- Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави" від 11.02.2004 р. №155;
- Постанова Верховної Ради України "Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України "Послідовність. Ефективність. Відповідальність" від 16.03.2004 р. №1602-IV.

Реалізація регіональної програми корпоративного управління в акціонерних товариствах та розвитку ринку цінних паперів повинна призвести до створення сприятливих правових, економічних та організаційних умов для розвитку корпоративного управління в регіональному АПК, формування інфраструктури підтримки розвитку корпоративного управління, усвідомлення важливості ефективного корпоративного управління і запровадження заходів, спрямованих на поліпшення механізмів захисту прав акціонерів та кредиторів акціонерних товариств. Ефективна практика корпоративного управління є головною передумовою, що визначає здатність залучати фінансові ресурси, необхідні для довгострокового інвестування і економічного зростання.

В 2007 році в Житомирську область надійшло 105849,55 грн. бюджетних коштів для реалізації фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств (в т.ч. корпоративних форм) (табл. 2).

Крім того, в АПК Житомирської області розроблено ряд власних регіональних комплексних програм для підтримки та розвитку аграрного сектора:

- Програма „Зерно Житомирщини 2006-2010 рр.” (розпорядження голови ОДА №272 від 26.08.05 р.);
- Програма охорони родючості ґрунтів у Житомирській області на 2005-2010 рр. (розпорядження голови ОДА №282 від 07.09.05 р.);
- Перспективна програма розвитку хмелярства в господарствах області на 2006-2010 рр. (розпорядження голови ОДА №350 від 01.11.05 р.);
- Програма насінництва сільськогосподарських культур на 2006-2010 рр. (розпорядження голови ОДА №370 від 14.11.05 р.);
- Програма розвитку кормовиробництва в сільськогосподарських підприємствах області на період 2006-2010 рр. (розпорядження голови ОДА №49 від 15.02.06 р.);
- Програма розвитку бурякоцукрового комплексу області на 2006-2010 рр. (розпорядження голови ОДА №48 від 15.02.06 р.);
- Програма розвитку ріпаківництва в господарствах області на 2006-2010 рр. (розпорядження голови ОДА №80 від 06.03.06 р.);
- Програма розвитку льонарства в господарствах області на 2006-2010 рр. (розпорядження голови ОДА №79 від 06.03.06 р.).

Ризики корпоративного управління та їх вплив на аграрний сектор України значно більші, ніж в інших країнах. У структурі великих корпорацій світу підрозділи по управлінню ризиками є обов'язковими елементами, що забезпечують безпеку та ефективність виробництва. Конкретні інструкції, методики, математичні моделі, програмно-методичні комплекси, які використовуються корпораціями, банками,

страховими компаніями та іншими суб'єктами економічної діяльності при врахуванні й оцінюванні економічного ризику, є комерційною таємницею, що ретельно охороняється. Особи, які займаються цими питаннями, в економічно розвинутих країнах – одні з найбільш високо оплачуваних і не зацікавлені у широкому розповсюдженні своїх знань та досвіду. Тим часом українські компанії намагаються перетворити ризик-менеджмент на допоміжну функцію, обмежуються ідентифікацією та ранжуванням ризиків, не звертаючи достатньої уваги аналізу та розробці стратегії. У більшій частині вітчизняних фірм (особливо в АПК) взагалі немає компетентних спеціалістів у галузі ризикології. Наявність ефективних урядових програм підтримки аграрного сектора та грамотної політики у сфері корпоративного управління автоматично знижує ризикованість бізнесу українських компаній, приваблює іноземних інвесторів.

Таблиця 2

Бюджетне фінансування регіональних програм коштів Державного бюджету по Головному управлінню агропромислового розвитку Житомирської ОДА на 2007 рік

№ з/п	Назва програми	КПКВ (код програмної класифікації видатків)	Ліміт на 2007 рік, грн.	Фактичне надходження коштів станом на 25.12.07
1	Селекція в тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу	2801190	2860,00	2860,00
2	Бюджетна тваринницька дотація та державна програма виробництва продукції тваринництва	2801210	33168,80	33168,80
3	Селекція в рослинництві	2801220	1921,00	1699,00
4	Фінансова підтримка розвитку хмелярства	2801510	20291,20	16095,10
5	Закладання і нагляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками	2801350	109,00	109,00
6	Заходи з охорони і захисту раціонального використання лісів, наданих в постійне користування агропромисловим підприємствам	2801260	3126,00	3126,00
7	Фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах	2801280	7436,60	7436,60
8	Фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення короткострокових та середньострокових кредитів	2801240	15790,00	9954,10
9	Часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва	2801430	3340,00	3340,00
10	Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації робітничих кадрів агропромислового комплексу	2801130	209,50	209,50
11	Здешевлення вартості страхових премій (внесків) фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку	2801580	1079,00	564,00
12	Державна підтримка сільськогосподарської дорадчої служби	2801270	381,00	20,00
13	Організація і регулювання діяльності установ в системі агропромислового комплексу	2801310	60,17	60,77

Висновки. За останні роки спостерігається стійке зростання ролі сільськогосподарських підприємств з різними формами корпоративних відносин в українському АПК. Проте, на ефективність функціонування корпоративного сектора і корпоративного управління в аграрному секторі економіки регіону та країни в цілому негативно впливають на недосконалість законодавчої і нормативної бази, недостатній

розвиток і слабкий вплив інфраструктури фондового ринку, незавершений процес консолідації акцій і значна розпорошеність акцій серед численних акціонерів, виключно фіскальний характер податкової системи, низький рівень фінансування виробничого сектору економіки, незрілість фондового ринку, низька корпоративна культура та ін.

Для вирішення зазначених питань необхідна реалізація ефективної аграрної політики та регіональних програм корпоративного управління в акціонерних товариствах. Ефективна практика впровадження таких заходів повинна призвести до створення сприятливих правових, економічних та організаційних умов для розвитку корпоративного управління в регіональному АПК, формування інфраструктури підтримки розвитку корпоративного сектора, поліпшення механізмів захисту прав акціонерів та кредиторів акціонерних товариств, що стало б передумовою для довгострокового і економічного зростання регіону.

SUMMARY

The problems of agricultural corporations in the Zhitomyr Oblast are considered. Efficiency of agricultural corporations is negatively affected by imperfect laws and regulations, as well as inadequate financial market infrastructure and corporate culture. So, there is a need for an efficient agricultural policy and regional programs of corporate governance. All this should facilitate favorable legal, economic and organizational preconditions for improvement of corporate governance in regional agro-industrial complex.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Саблук П.Т. Ефективність корпоративного управління: інституційний аспект // Вісник аграрної науки. – 2004. – №6. – С. 54-56.
2. Статистичний щорічник Житомирської області за 2006 рік / За ред. Л.О. Рижкової. – Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Житомирській області - Житомир: 2007.
3. Звіт Державного комітету з цінних паперів та фондового ринку України за 2007 рік.
4. Наумець І. Торги без правил // Фондовий ринок. – 2005. – №48. – С. 16.

Надійшла до редколегії 27 жовтня 2008 р.